

DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2021.44.245081>
УДК 340.13

І. В. Борщевський, канд. юрид. наук, доцент
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Кафедра загальноправових дисциплін та міжнародного права
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна
e-mail: tibalt_z@ukr.net

О. Д. Гринь, канд. юрид. наук, доцент
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Кафедра загальноправових дисциплін та міжнародного права
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна
e-mail: okgrin2010@gmail.com

СУТНІСТЬ, ЗМІСТ ТА ЗНАЧЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ ЯК ПРАВОВОЇ КАТЕГОРІЇ

Наукова стаття присвячена дослідженню загальнотеоретичних аспектів категорії «юридична техніка», що обумовлено проблемою вдосконалення сучасного українського законодавства та його приведення до вимог міжнародних стандартів. Знайшло визначення висвітлення питання активного розвитку правової системи України, а також вплив на неї процесів глобалізації, інтеграції, а також оновлення змісту деяких державно-правових явищ, яке актуалізує удосконалення нормотворчої та правозастосовної діяльності. Беручи до уваги проведення аналізу ступеня ефективності та якості юридичної техніки в сучасних умовах, слід зазначити відсутність достатніх наукових розробок в цьому питанні серед вчених-юристів у сучасній правовій науці. Проблема вивчення та аналізу сутності юридичної техніки має підвищений інтерес серед науковців різних правових напрямів, а також відіграє велике значення в удосконаленні правотворчості в цілому.

Ключові слова: юридична техніка, правотворча діяльність, юридична діяльність, нормативно-правовий акт, законодавство.

Постановка проблеми. Відповідні зміни у суспільних відносинах, а також стрімкий темп розвитку правових відносин в умовах інтеграційних та глобалізаційних процесів, вимагає суттєвого переосмислення сучасного стану сутності та якості юридичної техніки як елемента юридичної діяльності та правової категорії загальнотеоретичної юриспруденції. Юридична техніка як правова категорія використовується на всіх площинах правового регулювання суспільних відносин та потребує постійного удосконалення і це пов'язано не із модернізацією актуальності досліджень, а із усвідомленням науковцями важливого значення цієї правової категорії у формуванні нормативно-правових актів. Існуючий стан законодавчої бази є не в повній мірі досконалим, як в Україні, так і в багатьох європейських країнах, що негативно впливає на вирішення проблем державного управління, соціальної сфери, економіки та інших напрямків суспільного життя.

Знання про юридичну техніку як елемента юридичної діяльності формують як вчені-теоретики, так й юристи-практики у зв'язку з узагальненням досвіду юристів та вивчення правової дійсності. В умовах сучасного розвитку держави та стану правової системи актуалізуються питання вдосконалення національного законодавства та приведення його до відповідності міжнародного законодавства. В свою чергу для забезпечення якості та повноти правових актів, виникає потреба подальшої розробки та вдосконалення юридичної техніки в цілому. Так, актуальним питанням у сучасній юридичній науці є пошук засобів підвищення ефективності юридичної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню різних аспектів юридичної техніки присвятили свої праці українські вчені, зокрема, О. Бандурка, К. Волинка,

Б. Даневич, О. Дзюбенко, В. Ковальський, В. Копейчиков, Л. Луць, О. Мурашин, І. Онищук, П. Рабінович, В. Риндюк, О. Скакун, В. Тацій, Ю. Шемшученко, О. Ющик та ін., а також зарубіжні дослідники – С. Алексєєв, В. Баранов, Р. Бержерон, М. Давидова, В. Карташов, О. Малько, М. Матузов, Ю. Тихомиров, Д. Чухвічев та ін.

Метою статті є аналіз та дослідження різних аспектів юридичної техніки у сучасній правовій науці та виявлення проблем її удосконалення в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу. Правова реальність охоплює досить величезну кількість суспільних відносин, що потребує правового регулювання, деяка їх частина регулюється соціальними нормами, наприклад, моральними, релігійними, корпоративними, звичаями та іншими, а інша – відповідно правовими нормами, які знаходять своє закріплення у нормативно-правових актах та інших юридично значущих документах.

В свою чергу правове регулювання у сучасних умовах розвитку держави, права та суспільних відносин, потребує відповідного удосконалення та приведення його до вимог міжнародних стандартів, що вимагає покращення нормотворчої діяльності в цілому. Як визначає В. І. Лебеденко, «постає проблема юридично-технічної досконалості нормативно-правових актів і можливості їх практичної реалізації. Останнє, як відомо, досягається через послідовне, логічне та відповідне використання юридичних прийомів, засобів, способів і дотримання певних правил щодо розробки, складання та оформлення нормативно-правових документів, що в теорії права отримало назву *юридична техніка*» [1, с. 53].

В свою чергу О. Л. Дзюбенко наголошує на тому, що набуває актуальності питання дотримання суб'єктами відомчої нормотворчості техніко-юридичних вимог під час створення та упорядкування відомчих документів. Саме тому, з метою усунення колізій та прогалин, які існують у чинному законодавстві, підвищення культури нормотворчої діяльності та оперативності суб'єктів відомчої нормотворчості під час виконання ними нормотворчих функцій, забезпечення якості актів та, відповідно, їх ефективної реалізації, постає гостра потреба подальшої розробки та вдосконалення правил юридичної техніки відомчої нормотворчості» [2, с. 3]. Досить вірним є таке зауваження з точки зору комплексного підходу до вивчення та підвищення ефективності правотворчої діяльності в цілому.

Проблема юридичної техніки в деякому сенсі відноситься до ґрунтовно досліджених у правознавстві, визначний внесок у її розробку зробив російський вчений – професор В. М. Баранов [3]. Проведена ним та його учнями, а також послідовниками робота, безумовно, має фундаментальний та прикладний характер. Завдяки їхній творчій, інноваційній роботі, законодавці, правозастосовники, суб'єкти безпосередньої реалізації сьогодні володіють науково обґрунтованим техніко-юридичним інструментарієм.

Зазвичай питання юридичної техніки вирішуються у межах теорії позитивного права. Відмінна риса даного наукового напрямку – розгляд не тільки самого права, але й правових явищ, що випливають з нього, включаючи юридичну техніку. Ця сторона бачення юридичної техніки, безперечно, необхідна.

Водночас право є багатоаспектним явищем, яке за своїми ціннісними властивостями відноситься до найбільших здобутків вітчизняної та світової цивілізації та культури. Вивчення права та інших правових явищ, у тому числі юридичної техніки, обов'язково має бути доповнено розглядом їх також зі змістовних позицій. Це неможливо зробити без сучасного (інтегративного) праворозуміння, тому що право не може бути природним чи позитивним. Маючи бінарну (подвійну) природу, право може бути тільки природно-позитивним.

З цього приводу слід відзначити думку вчених, а саме, В. М. Баранова та В. В. Лазарєва: «теоретик, здається, насамперед має спантеличуватися і обтяжуватися питаннями конкретизації природного права. Воно, як відомо, не сформульовано як чіткі формалізовані встановлення та потребує законодавчого закріплення, позитивного правотворчого оформлення. І будь-яке зведення природного права до закону є його кон-

кретизацією. Не конкретизоване у процесі позитивної нормотворчої діяльності природне право не має юридичного значення, не розглядається правом у сенсі цього терміну, належить до регуляторів нехай і найвищого, але іншого виду» [3, с. 16].

В. В. Дудченко розглядає «юридичну техніку» як збірне, систематичне поняття, яке представляє собою спосіб не тільки правоутворення і правореалізації, але і як певний спосіб праворозуміння, від якості якого залежить ефективність чи неефективність правового регулювання. У цьому полягає значимість опрацювання проблеми юридичної техніки для загальнотеоретичної юриспруденції в цілому» [4, с. 12].

Більш загальне визначення надає вчений Д. Г. Манько, а саме: «юридична техніка – це сукупність матеріально-технічних пристроїв та окремих юридичних інструментів, завдяки яким суб'єкт права має можливість формалізувати письмовий правовий акт (текст закону, комп'ютер тощо)» [5, с. 9].

Юридична техніка, на думку І. Д. Шутак, виступає в якості теоретико-прикладної юридичної науки, предметом вивчення якої є закономірності раціональної юридичної діяльності зі створення, тлумачення та реалізації права. У системі юридичних наук юридична техніка вирішує завдання систематизації знань про методи та прийоми юридичної діяльності, що формуються загальнотеоретичною юриспруденцією, галузевими та прикладними юридичними науками [6, с. 25].

Приведені точки зору стосовно сутності та поняття категорії «юридична техніка» наводять на думку про те, що юридичну техніку слід розглядати як багатоаспектну категорію для вираження певних основних сторін, проявів юридико-технічного в праві.

Цікавим фактом відносно становлення категорії «юридична техніка» виступає те, що, як зазначає І. О. Биля-Сабадаш, наукове осмислення юридичної техніки починається наприкінці XVIII – на початку XIX століття, коли вона ввійшла в систему правових категорій країн романо-германського права. Історичною передумовою формування поняття юридичної техніки в цих країнах стали дві обставини: а) витиснення теологічного світогляду середніх століть юридичним; б) розвиток доктрини юридичного позитивізму, який зводив роль правової науки до формально-юридичного аналізу права. Великий інтерес до юридичної техніки тут обумовлений прагненням досягти максимальної якості створення і застосування нормативних правових актів (особливо законів), які визнаються провідним джерелом права в сім'ї романо-германських правових систем. Адже від рівня досконалості створення і реалізації нормативно-правових актів значною мірою залежить ефективність правового регулювання в цілому [7, с. 37-38].

На думку А. М. Кучук зміст юридичної техніки включає «техніко-юридичні прийоми і правила формального закріплення правил поведінки у законах і підзаконних нормативно-правових актах, а також складання і формулювання приписів в актах застосування норм права та інтерпретаційно-правових актах» [8, с. 91]. Саме зміст юридичної техніки окреслює в загальному вигляді її сутність, а також обумовлює взаємозв'язок між виконанням вимог юридичної техніки суб'єктами правотворчості та правозастосування із ефективністю законодавчого процесу в цілому.

З цього приводу доцільно навести думку зарубіжних вчених, які також досліджували зміст на сутність «юридичної техніки» як правової категорії.

С. С. Алексєєв трактує склад юридичної техніки широко та включає в нього такі елементи:

1. техніко-юридичні засоби (насамперед, маються на увазі спеціально-юридичні засоби – юридичні конструкції, терміни і т.д.);
2. техніко-юридичні прийоми – шляхи та способи використання коштів (прийоми викладу правових норм, система посилань тощо);
3. техніко-юридичні правила – розроблені наукою норми, що визначають порядок застосування засобів та прийомів юридичної техніки (наприклад, правила складання та викладу нормативно-правового акту) [9, с. 167].

Ще один російський вчений В. М. Карташов дотримується вузького трактування складу юридичної техніки. Він розглядає як її елементи виключно засоби юридичної

практики, які визначає як допустимі правом предмети та явища, за допомогою яких забезпечується досягнення цілей юридичної практики та отримання необхідних соціальних, юридичних та інших результатів. Усі техніко-юридичні засоби В. М. Карташов поділяє на три групи: загальносоціальні (мова, частини мови, знаки, літери, цифри, поняття, судження, символи, соціальні норми тощо); спеціально-юридичні (юридичні конструкції, правові поняття, терміни, нормативні розпорядження та ін.); технічні (комп'ютери, оргтехніка) [10, с. 27].

Усі інші категорії, які зазвичай розглядаються іншими авторами як елементи юридичної техніки і покликані показати, як застосовуються засоби (прийоми, способи, правила, методи), В. М. Карташов не включає до поняття юридичної техніки, вводячи для їх позначення термін юридична тактика. Отже, досягненню цілей юридичної практики служать засоби, що становлять юридичну техніку, а конкретні методи та методи застосування цих засобів становлять юридичну тактику. Вказаний підхід, згідно якого у складі юридичної техніки виокремлюють юридичну тактику, вбачається більш обґрунтованим, оскільки дозволяє ефективніше підходити до вивчення засобів досягнення цілей юридичної діяльності.

Спірні питання, що стосуються складу прийомів та засобів юридичної техніки, і навіть те, що треба включати в зазначені поняття можуть стати у подальшому темою окремого дослідження. Також дискусійним є питання про поняття фікцій та презумпцій, правових дефектів, оціночних категорій, про співвідношення понять юридична та правотворча техніка, про те, чи є юридична техніка системою прийомів та правил або просто їх сукупністю та багатьма іншими.

Висновки і пропозиції. Кількість дискусійних питань та, відповідно, наукових публікацій, що стосуються різних аспектів юридичної техніки та співвідношення її із багатьма суміжними поняттями, визначає зростаючий інтерес з боку дослідників до даної проблеми. Разом з тим, проведений аналіз показує найчастіше теоретичний характер більшої частини розглянутих публікацій. Не благаючи значущість розробки понятійного апарату юридичної техніки, необхідно все ж таки відзначити, що проблеми, пов'язані з юридичною технікою та існуючі практично у всіх галузях вітчизняного українського права, навряд чи пов'язані з різним розумінням дослідниками тих чи інших аспектів юридичної техніки.

У зв'язку з цим, вважаємо, було б доцільно нормативно закріпити поняття юридичної техніки та її основні правила, що також сприяло б певній консолідації в теоретичній сфері та, можливо, дало новий імпульс у розвитку юридичної техніки, у тому числі призведе до глибшого аналізу галузевих особливостей юридичної техніки і в остаточному підсумку позитивно вплине на якість та ефективність законодавства в цілому.

Проблема визначення складу юридичної техніки, тобто набору того юридичного інструментарію, за допомогою якого забезпечується досягнення цілей юридичної діяльності, представляє значний інтерес у юридичній науці. Проблема виділення елементів юридичної техніки тісно пов'язана з її поняттям. Серед елементів юридичної техніки в літературі називаються прийоми, засоби, правила, методи, способи і т. д. У юридичній науці сформувалися два найбільш поширених підходів до визначення поняття «юридична техніка» – вузький та широкий.

Як перший, так і другий підходи авторів виключають сумніви щодо наявності у складі юридичної техніки таких її елементів, як засоби та прийоми. У свою чергу, різні позиції вчених про поняття юридичної техніки говорять про різні види даних засобів та прийомів, а також про можливу наявність інших поряд із засобами та прийомами елементів юридичної техніки (правил, методів).

Для дослідження поняття, засобів та прийомів юридичної техніки можна виділити ряд наукових проблем, які, безумовно, потребують окремого опрацювання та вивчення. Визначення засобів та прийомів юридичної техніки залежить від розуміння дослідниками-правознавцями лінгвістичного трактування термінів «засоби» та «прийоми». Крім цього, сенс одних і тих дефініцій по-різному сприймається вченими.

Таким чином, будучи складовою юридичної техніки, прийоми перебувають у тісному взаємозв'язку із її засобами, проте, перераховувати їх як синоніми невірно. Дотримання правил юридичної техніки досягається шляхом правильного використання її прийомів та засобів. Використання прийому юридичної техніки представляє собою вибір сукупності її засобів, які необхідні для вирішення правотворчих завдань, а також виконання окремих дій, операцій з метою досягнення результату. Засоби юридичної техніки – це інструменти юридичного вираження та зовнішнього викладу волі законодавця, складання документів та ведення іншої роботи. Прийоми ж, у свою чергу, є порядком, способом раціонального використання зазначених засобів.

Список використаної літератури

1. Лебеденко В.І. Юридична техніка: поняття, призначення, методологічні засади застосування. *Інформація і право*. 2014. № 2(11). С. 52-56.
2. Дзюбенко О.Л. Юридична техніка відомчої нормотворчості в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук.: 12.00.01 – теорія та історія держави та права; історія політичних і правових учень. Київський національний університет внутрішніх справ. Київ, 2010. 18 с.
3. Баранов В.М., Лазарев В.В. Конкретизация права: понятие и пределы. Конкретизация законодательства как технико-юридический приём нормотворческой, интерпретационной, правоприменительной практики: материалы Международного симпозиума. Геленджик, 27-28 сентября 2007 г. Под ред. В.М. Баранова. Н. Новгород, 2008. С. 12-18.
4. Дудченко В.В., Русавська О.О. Юридична техніка (за вченням професора Рудольфа Ієрінга). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 3. С. 12-17.
5. Манько Д.Г. Юридичні технології: поняття й особливості і співвідношення із суміжними категоріями. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: «Юриспруденція». 2019. № 37. С. 6-9.
6. Шутак І.Д., Онищук І.І. Юридична техніка: навч. посібник для вищих навч. закл. Івано-Франківськ: Лабораторія академічних досліджень правового регулювання та юридичної техніки, 2013. 496 с.
7. Билия-Сабадаш І.О. Юридична техніка як різноаспектна категорія. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2008. Вип. 16. С. 37-45.
8. Кучук А.М., Замковий Є.М. Юридична техніка як засіб ефективності правових актів. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 90-97.
9. Алексеев С.С. Общая теория права. Курс в 2-х т. Т. 2. М., 1982. 360 с.
10. Карташов В.Н. Законодательная технология: понятие, основные элементы, методика преподавания. Законодательская техника современной России: состояние, проблемы, совершенствование: Сборник статей: В 2 т. / Под ред. В.М. Баранова. Н. Новгород, 2001. Т. 1.

References

1. Lebedenko V.I. (2014) Legal technique: understanding, purpose, methodological fundamentals of application. *Information and law*. 2 (11). 52-56 [in Ukrainian].
2. Dziubenko O.L. (2010) Legal technique of departmental rule-making in Ukraine. Extended abstract of candidate's thesis. Kiev: KNUVS. [in Ukrainian].
3. Baranov V.M., Lazarev V.V. (2008) Concretization of law: concept and limits. Concretization of legislation as a technical-legal method of rule-making, interpretive, law enforcement practice: Proceedings of the International Scientific. Gelendzhik. 12-18 [in Russian].
4. Dudchenko V.V., Rusavska O.O. (2018) Legal technique (based on doctrine of Professor Rudolf Jhering). Actual problems of domestic jurisprudence. 3. 12-17 [in Ukrainian].
5. Manko D.H. (2019) Legal technologies: concept, features and correlation with contiguous categories. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University*. 37. 6-9 [in Ukrainian].
6. Shutak I.D., Onishchuk I.I. (2013) Legal technique: training manual for higher education institutions. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
7. Bilia-Sabadash I.O. (2008) Legal technique as a multi-aspect category. State development and local self-government. 16. 37-45 [in Ukrainian].
8. Kuchuk A.M., Zamkovyi Ye.M. (2017) Legal technique as means of the efficiency of legal acts. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 1. 90-97 [in Ukrainian].
9. Alekseev S.S. (1982) General theory of law. (Vol. 2). Moscow: Yurydycheskaia lyteratura [in Russian].
10. Kartashov V.N. (2001) Legislative technology: concept, basic elements, teaching methods. Legislative technique in modern Russia: state, problems, improvement. In V.M. Baranov, (Ed), N. Novgorod. Vol. 1 [in Russian].

И. В. Борщевский, канд. юрид. наук, доцент
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова
Кафедра общеправовых дисциплин и международного права
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина
e-mail: tibalt_z@ukr.net

О. Д. Гринь, канд. юрид. наук, доцент, доцент
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова
Кафедра общеправовых дисциплин и международного права
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина
e-mail: okgrin2010@gmail.com

СУЩНОСТЬ, СОДЕРЖАНИЕ И ЗНАЧЕНИЕ ЮРИДИЧЕСКОЙ ТЕХНИКИ КАК ПРАВОВОЙ КАТЕГОРИИ

Резюме

Научная статья посвящена исследованию общетеоретических аспектов категории «юридическая техника», что обусловлено проблемой усовершенствования современного украинского законодательства и приведения его в соответствие с требованиями международных стандартов. Нашло определённое освещение вопроса активного развития правовой системы Украины, а также влияние на неё процессов глобализации, интеграции, а также обновление содержания некоторых государственно-правовых явлений, которое актуализирует усовершенствование нормотворческой и правоприменительной деятельности. Учитывая проведение анализа степени эффективности и качества юридической техники в современных условиях, следует отметить отсутствие достаточных научных разработок по этому вопросу среди учёных-юристов в современной правовой науке. Проблема изучения и анализа сущности юридической техники имеет повышенный интерес среди учёных разных правовых направлений, а также играет большое значение в усовершенствовании правотворчества в целом.

Ключевые слова: юридическая техника, правотворческая деятельность, нормативно-правовой акт, законодательство.

I. V. Borshevskiy, Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University
the Department of General Law and International Law
Frantsuzkiy Boulevard, 24/26, Odesa, 65058, Ukraine
e-mail: tibalt_z@ukr.net

O. D. Hryn, Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University
the Department of General Law and International Law
Frantsuzkiy Boulevard, 24/26, Odesa, 65058, Ukraine
e-mail: okgrin2010@gmail.com

ESSENCE, CONTENT AND SIGNIFICANCE OF LEGAL TECHNIQUE AS A LEGAL CATEGORY

Summary

The scientific article is devoted to the study of general theoretical aspects of the category “legal technique”, which is conditioned by the problem of the modern Ukrainian legislation improving and bringing it to conformity with the requirements of international standards. The author considered the issue of active development of the legal system of Ukraine, impact of the processes of globalization and integration on it, as well as renovation of the content of some state-legal phenomena, which actualizes the improvement of rule-making and law enforcement. Taking into account the analysis of the degree of efficiency and quality of legal technology in modern conditions, it should be noted that there is no sufficient scientific research of this issue by legal scholars in modern legal science. The problem of studying and analyzing the essence of legal technique is of great interest among scientists in different legal spheres and plays an important role in improving lawmaking in general. In connection with this, the issue of search for means of increasing the efficiency of legal activity is quite topical in modern legal science.

The aim of the study is to analyze various aspects of legal technique in modern legal science and elicit problems of its improvement in the context of globalization and integration processes. It has been ascertained that legal technique plays an essential role in ensuring the effectiveness of law and strengthening legality. Complete and correct use of all means and methods based on elaborated rules of legal technique provides an accurate expression of the content of legal acts, their simplicity and possibility of their most rational use in practical work. The level of legal technique is one of the indicators of the level of legal culture in the country. The need for full and thorough use of legal technique, expressing the advanced experience of legislation and progressive recommendations of science, is an objective principle that allows one to avoid certain negative consequences, costs and shortcomings in the form of law.

Keywords: legal technique, legislative activity, legal activity, normative legal act, legislation.